

Stikord til et forandringskatalog

- introduktion til temaet: Det udadvendte udlån

Af Jens Thorhauge

Vi får det at vide hver dag: at verden forandrer sig hurtigere end nogensinde før - at forandringerne vedrører vores produktionsliv, vores sociale relationer, vores politiske organisation og vores kultur i bredeste forstand. I disse år har i særdeleshed vores ideologier været udsat for nogle kraftige virusangreb, der har ladet falde, hvad ikke ku' stå. Alene fordi et velfungerende bibliotek må korrespondere med det omgivende samfund, påvirker dette bibliotekerne - men forandringerne rammer som bekendt også ind i bibliotekernes interne arbejdsorganisation og grundfæstede tænkemåder og breder sig til alle dele af virksomheden.

For folkebibliotekerne er den helt afgørende hovedtendens, at de fra at være veldefinerede institutioner, der på et lovmæssigt grundlag sikrede et rimeligt ensartet niveau og udbud fra kommune til kommune, nu er blevet institutioner, der i stigende grad skal definere sig selv indenfor en ramme. Med det hedengangne statslige tilsyn som overbygning, var der tidligere i princippet også en vis faglig kontrol med virksomheden. Selvom vi stadig har en lov, er bibliotekerne nu kommet på Herrens mark. Ikke alene må de selv definere niveauet,

kvaliteten, udbuddet og de prioriteringer der bliver mere og mere nødvendige. De udsættes også for nedskæringer, der mange steder fører til, at der defineres en ny smallere basis. Det er ikke let. Og det er smertefuldt at blive amputeret.

Det stigende behov for information og en flerdobling af kulturkonsumet indenfor de seneste tyve år - der ikke er i aftagende - snarere tværtimod - og den stadig kortere tidsramme, der skal til for at fordoble verdens informationsmængde og bogproduktion, gør det også nødvendigt med omprioriteringer.

Biblioteket må satse på at fungere lokalt med et udbud, der er tilpasset de relevante målgrupper, og så spille de kort, der vedrører videregående og speciel litteratur, videre i systemet. Hvordan man vil løse den hovedpine i centralbibliotekerne mangler der gode bud på, men der må nok i fremtiden satses på en strammere opgavefordeling f. eks. mellem folke- og forskningsbiblioteker. Og mellem uddannelsesinstitutioner og folkebiblioteker.

Danmark er som bekendt verdens mest forgældede nation pr. indbygger. Dette samt det indre markedes krav om tilpasning til skatteniveauet og de store

udgifter til det sociale område er et par af årsagerne til nedskæringerne.

Den økonomiske situation spiller naturligvis stærkt ind i diskussionen om brugerbetaling og er formentlig den stærkeste holdningspåvirkende faktor. Men når det kommer til stykket, er det nok især en ideologisk forestilling hos regeringen om at brugerbetaling er sundt, der har været drivkraft bag den ændring af biblioteksloven, der gør brugerbetaling for av-medier til en kommunal afgørelse. Den almindelige tendens mod brugerbetaling i Danmark (som et flertal af befolkningen tilsyneladende går ind for!) - og tendensen i de øvrige EF-lande og USA tyder på, at der vil komme flere penge mellem bibliotek og bruger i de kommende år. Sker det ikke i form af egentlig brugerbetaling på lån, så sker det nok ved en øget udbredelse af reserveringsafgifter, afgifter på interurbanlån, bøder og betaling for arrangementer. Manglen på penge vil formentlig også føre til en intensivering af forsøgene på at skaffe sponsormidler, men det er unægteligt svært at forestille sig, at der skulle være sponsorer nok til alle landets folkebiblioteker.

Endelig er der i takt med de kommunale nedskæringer kommet en tilvækst af især statslige projektmidler. Det ligner en politik, der går ud på at gøre det klart for alle, at penge ikke kommer af sig selv. De kommer, når der er gode, (og som regel: ekstraordinært arbejdskrævende) idéer.

Som om der ikke var forandringer nok i de ovenfor nævnte forhold, kommer så en automatiseringsbølge væltende hen over folkebibliotekerne. Automatiseringen er - efter mange års snak - en realitet mange steder. Den rummer naturligvis en kærkommen rationaliseringsgevinst, men er samtidig en tikkende bombe under den hierarkiske arbejdsdeling, der nu har været etableret i hvert fald i lidt større biblioteker gennem 25 år. Her er der mulighed for konflikter, som i værste fald ikke kan løses.

I bedste fald er alle disse forhold stadige udfordringer til nytænkning. Forsøgsvirksomhed - blandt andet forstået som nye måder at løse opgaverne på - flourer da også som aldrig før.

Er bibliotekerne på Herrens mark er brugerne det imidlertid også. Det endegyldige sammenbrud af statsautoriserede hug- og nagelfaste sandheder har fundet sted. Hvad postmodernismen deklarerer i

teorien er hverdag i praksis. Enhver skaber sin mening og forklaringsmodel, ikke ud af et tomrum, men på baggrund af og i dialog med en uendelighed af kulturelle udtryk.

90'ernes bibliotek ligner dagens bibliotek for så vidt som det også fremover består af nogle materialer, lokaler, personale, der spiller sammen med nogle brugere. Og for så vidt som det også i fremtiden vil have opgaver, der dækkes fint af bibliotekslovens overordnede krav om at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet. Det adskiller sig ved at kravene til godt arbejde stiger og at arbejdsformerne forandres løbende.

Der er mange former for informationsopgaver - ud over den almindelige quick reference: dagliglivsinformation - fra forbrugerinformation til institutions- og lokaloplysninger, informationsleverancer til organisationer, forvaltning - og naturligvis erhvervsservice.

Uddannelsesopgaverne vokser. En stadig større del af befolkningen er i livslang uddannelse. Selv om det skulle lykkes at få ideelle aftaler med egentlige uddannelsesinstitutioner(s biblioteker), er der området med oplysningsforbund, åbent universitet og anden fjernundervisning, der ikke har andet biblioteksunderlag end det lokale folkebibliotek. Hvis folkebiblioteket gør sit arbejde godt, vil en stigende del af befolkningen have som væsentlig fritidsbeskæftigelse at studere et eller flere emner. Fordybelse kan ses som et modtræk til informations- og oplevelsesflodens sindsoprivende bombardement, der forvirrer mere end den oplyser.

Denne form for uddannelse lapper klart ind over kulturarbejdet, der ganske enkelt består i at sende udsagn, signaler, tilbud til de før omtalte borgere på Herrens mark. Biblioteket skal sige noget, der rammer dem. Det skal nu som før ikke dyrke de litterære kvaliteter for deres egen, forfatterens eller forlagernes skyld, men for disse kvaliteters evne til at ramme ind læsernes liv og få dem til at svare og dermed fortsætte den dialog mellem jeg og du, der er kulturens inderste væsen. Identitet, etik, overbevisning (politisk eller religiøs) næres i dag i meget høj grad af et kulturkonsum af gigantisk omfang. Her er biblioteket især tydeligt i konkurrence med andre institutioner - fra kunstmuseet til videoudlejeren. Ideelt set er det bibliotekets opgave at gøre det andre ikke gør - "at finde sin niche" - og det

veksler jo netop fra sted til sted. På kultur- og informationsområdet er dilemmaet hvornår det kulturelle arbejde slutter og det sociale begynder. Hvis bibliotekets opgave som et minimum defineres til at hjælpe folk med at klare sig, bliver grænserne flydende. I teorien kan bibliotekets opgaver let henlægges til det bevidsthedsmæssige: forståelse af de økonomiske, sociale, psykologiske, faglige etc. modeller og mekanismer i vores omverden. I praksis er det sværere og må vel ideelt set bero på lokale aftaler og samarbejde med medborgerhuse, sociale institutioner m.v.

Måske er materialeområdet det, der ændrer sig mindst. Ganske vist er nye medier (som det stadig hedder, selvom nogle er ved at være ret gamle), video, programmel, databaser, for mig at se indiskutable i fremtidens bibliotek. Materialesammensætningen skal der arbejdes med på en anden måde, men materialerne som hjælpemidler til indsigt og styring i alle former for levet liv er stadig bibliotekets grundvold.

Biblioteks rammerne ændrer sig. Måske ikke så meget selve biblioteksbygningen, men biblioteket som en funktion, der gennemsyrrer et lokalsamfund og med mellemrum markerer sig med tilbud overalt, hvor biblioteket har noget at byde på - og hvor har det ikke det?

Denne forestilling om biblioteket som lokal funktion stiller primært nye krav til personalet. Krav der falder sammen med de krav der følger af automatiseringen og nedskæringerne.

Arbejdet og arbejdsdelingen må organiseres på en anden måde, skellene mellem faggrupperne løsnes. Også i bibliotekerne vil fremtidens arbejdsdeling blive baseret mere på hvad medarbejderne faktisk kan og mindre på deres formelle baggrund. Et mindre neutralt mere offensivt formidlingsideal etableres og en systematisk markedsføring iværksættes. Biblioteksfunktionæren er en truet art - omvendt bliver "library spirit" igen nødvendig for at overleve.

Samarbejde med brugerne under en eller anden form bliver også i stigende grad et politisk krav.

Ingen kan klare alt dette på én gang. Derfor den megen snak om omprioritering. Vi står her ved et af de allermost pinagtige problemer for bibliotekerne: kravet om en ny form for udadvendthed kræver

en betydelig indsats indadtil: Undersøgelser, planlægning, diskussioner. Og videre: udvikling af nye former for kompetence, dvs. efteruddannelse, skoling, holdningsbearbejdelse og en aktiv indsats for at etablere nye værdier, ny "organisationskultur".

Men der sker faktisk en masse ting i Danmarks biblioteker. Dette nummer af **Biblioteksarbejde** vil belyse forandringsbølgen gennem en række punktnedslag, der primært koncentrerer sig om de opgaver, der traditionelt har ligget i voksenuddannelsen, men som måske i fremtiden finder en anden organisations/afdelingsramme?

Forandringen af rammerne behandles i to artikler om nye indretninger og materialepræsentationer, der har vakt opmærksomhed:

Markedsmodellen i Otterup Bibliotek ved Søren Lind og Jes Dalsgaard og caféen i Ballerup Bibliotek ved Poul Andersen.

Af de nye medier koncentrerer nummeret sig om video. Carsten Berthelsen diskuterer mediet principielt, mens Steen Nielsen videregiver konkrete erfaringer fra Herlev-Bibliotekerne, der var mellem de tre biblioteker, der var med i Danmarks Radios videoforsøg.

Et konkret eksempel på prioriteringsdilemma leverer Ellen Bo og Birthe Krogh fra Roskilde: mellem uddannelsesopgaver og klassiske folkebiblioteksopgaver.

Endelig det mere udadvendte: et eksempel på brugersamarbejde: Jonna Holmgaard Larsen skriver om brugergruppen på Islands Brygge i København og Majken Jørgensen, der har flere år som PR-bibliotekar bag sig på Høje Taastrup Bibliotek, skriver om principperne for markedsføring.

Anmeldelsessektionen er i tråd med temaet, men set i et skandinavisk perspektiv. Folkebiblioteksstudier fra Sverige og 80'ernes biblioteksbyggeri samme steds behandles. Endelig er der en anmeldelse af en dansk analyse af organisationsforandringerne i folkebibliotekerne, der rammer direkte ind i den her skitserede udvikling.

Jens Thorhauge er leder af Danmarks Biblioteks- skoles Konsulentafdeling